

БОЛОЧОК ИНЖЕНЕРЛЕРДИН КОММУНИКАЦИЯЛЫК КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮГҮНҮН МЕТОДОЛОГИЯЛЫК НЕГИЗДЕРИ

Бул макалада болочок инженерлердин коммуникациялык компетенттүүлүгүнүн методологиялык негиздери каралган, так айтканда болочок инженерлерде бөтөн тилдүү чөйрөдө баарлашуу билгичтиктерин калыптандыруу зарылдыгы, техникалык ЖОЖдо тилдик даярдоо системасын өркүндөтүүнү: окутуунун жаңы усулдары менен формаларын иштеп чыгууну, азыркы талаптарга ылайык адекваттуу окуу процессин уюштуруу технологиялары изилденген.

В этой статье рассмотрены методологические основы коммуникативной компетентности будущих инженеров, а именно необходимости формирования коммуникативной компетентности будущих инженеров в иноязычной среде, усовершенствование системы языковой подготовки в техническом вузе: разработка новых методик и форм обучения, исследованы технологии организации адекватного учебного процесса в современных условиях.

Methodological basics of communicative competence of future engineers, namely need of formation of communicative competence of future engineers for the foreign-language environment, improvement of system of language preparations in technical high school: development of new techniques and forms of education, are investigated technologies of the organization of adequate educational process in modern conditions are covered in this article.

Болочок инженерлерде башка тилдүү чөйрөдө баарлашуу билгичтиктерин калыптандыруу зарылдыгы техникалык ЖОЖдо тилдик даярдоо системасын өркүндөтүүнү: окутуунун жаңы усулдары менен формаларын иштеп чыгууну, азыркы талаптарга адекваттуу окуу процессин уюштуруу технологияларын издөөнү талап кылат.

Азыркы учурда Кыргыз Республикасында көптөгөн ЖОЖдор техникалык адистиктердеги студенттерди кесиптик даярдоо менен алектенишет. Ар бир университет өзүмдүк мазмунду жана текшерүү системасын иштеп чыгууга умтулууда, мында бул маселелерге карата бирдиктүү мамиле жоктугун белгилөө керек. Анткени менен чет тилин билүүгө карата талаптар бирдей, бул Мамлекеттик билим берүү стандарттарында чагылдырылган. Алардын негизги талабы башка тилдүү чөйрөдө кесиптик жана тиричиликтик баарлашуу үчүн жетиштүү башка тилдүү коммуникациялык компетенттүүлүктүн болушу болуп саналат.

Кыргызстандын техникалык ЖОЖдорунун арасындагы таанымал жетектөөчү лидер Н.Исанов атындагы Кыргыз мамлекеттик курулуш, транспорт жана архитектура университети болуп саналат. Университет, өлкөнүн алдыңкы ЖОЖу катары, динамикалуу өнүгүүдө, заманбап материалдык-техникалык жана маалыматтык базага, ынтымактуу жана ишке жөндөмдүү профессордук-окутуучулук курамга ээ. Н.Исанов атындагы КМКТАУда тилдик даярдыкты өркүндөтүүнүн комплекстүү программасы иштелип чыккан жана жүзөгө ашырылган, ага ылайык чет тилдерине үйрөтүү эл аралык стандарттарга багытталуу менен көп деңгээлдүү мамиленин негизинде курулат. Тилдик даярдыкты өркүндөтүүнүн эң маанилүү түзүүчүсү инженерлерди даярдоо билим берүү программасына кесиптик чет тилинин жаңы курсун киргизүү болуп калды.

«Кесиптик чет тили» курсу студенттер эне тилинде өздөштүрүп коюшкан даярдоо багытын түзүүчү бир канча кесиптик дисциплиналарга (модулдарга) негизделет.

Мындай мамиле тандалган адистикти зарыл терминологиялык камтууну камсыздайт. Аталган курстун максаты – студенттер-инженерлерди инженердик чөйрөдө кесиптик тилде баарлашууга даярдоо, аларды түпнуска англис тилдүү материалдарды түшүнүүгө гана эмес, Кыргыз Республикасынын илимий мектебинин жетишкендиктерин башкаларга жеткире билүүгө, ошондой эле техникада англис жана америкалык өлчөө системаларын колдонууга тийиштүү механизмдер менен машиналар теориясынын базалык курсунун боштуктарын толуктоого үйрөтүү. Материалды баяндоодо дисциплинанын терминологиялык мейкиндигине чөмүлүүнүн удаалаштыгы, материалды берүүнүн көрсөтмөлүүлүгү принциби, атайын иштелип чыккан көнүгүүлөр менен бекемделүүчү оюн кырдаалдары колдонулат.

Студенттерди кесиптик чет тилине үйрөтүү боюнча сабактарды өтүү үчүн МКЖКАС кафедрасынын окутуучулары тартылат. Ушул кафедранын окутуучулары башка кесипкөй багыттагы окутуучулары менен бирге кесиптик чет тилин окуу-усулдук камсыздоону иштеп чыгышууда. Мисалы, англис, орус жана кыргыз тилдериндеги “Техникалык дисциплиналар үчүн терминологиялык сөздөр менен айтымдар” (Сартбекова Н.К. 2011ж.) окуу куралы, «Жер үстүндөгү транспорттук-технологиялык машиналар жана коммуникациялар боюнча орусча-кыргызча-англисче терминологиялык сөздүк» (Бекбоев А.Б., Раджапова Н.А., Рыспаева А.С., Сартбекова Н.К. 2013ж.) иштелип чыккан.

Окутуунун сапатынын жогорулугун камсыздоо үчүн лингвистикалык жана профилдик кафедралардын окутуучуларынын квалификациясын жогорулатуунун ар кыл формалары, анын ичинде МКЖКАС кафедрасынын окутуучуларын профилдик кафедраларга «иш сапарга жөнөтүү» жана профилдик кафедралардын окутуучуларын чет тилине үйрөтүү ишке ашырылууда.

Н.Исанов атындагы Кыргыз мамлекеттик курулуш, транспорт жана архитектура университетинде студенттерди кесиптик чет тилин үйрөнүүгө мотивациялоо көйгөйлөрү төмөнкү жолдор менен чечилүүдө:

- предмет аралык байланыштарды орнотуу жана системалык мамилени колдонуу (бир дисциплина боюнча билимдерди башкасын окуп-үйрөнүүдө колдонуу келечегин көрүү үчүн);
- окуу-усулдук камсыздоону иштеп чыгуу;
- сабактардын продуктивдүү дагы, репродуктивдүү дагы түрлөрүн колдонуу; (студенттин продуктивдүү окуу ишмердүүлүгү деп касиеттер менен ар кыл мамилелерди өз алдынча аныктоо ишмердүүлүгү түшүнүлөт; суроолорго жооптор. Репродуктивдүү усулдар - ишкер ролдук оюндар);
- окутуучуну тандоо мүмкүнчүлүгү.

Кесиптик чет тилине окутуу процессинин майнаптуулугу төмөнкү принциптерди ишке ашыруу менен камсыздалат:

- 1) коммуникациялык-кырдаалдык негизде окутуу процессине комплекстүү мамилени (кептик ишмердүүлүктүн бардык түрлөрүн колдонуу);
- 2) предмет аралык байланышты (адистик дисциплиналарды жана чет тилин үйрөнүү курсунда алынган тажрыйбаны кесиптик маалыматты алуунун каражаты катары колдонуу);
- 3) адистин кесиптик айтымдарынын тилдик маңызын чагылтуучу лингвистикалык материалды тандоону (адистиктин тил астындагы стиль түзүүчү элементтери, ошондой эле күнүмдүк-тиричиликтик стилдин элементтери);
- 4) окуп жаткандардын жекече өзгөчөлүктөрүн эске алууну;
- 5) практикалык багытталгандыкты (болочок кесиптик ишмердүүлүктү инсан аралык баарлашуу кырдаалында, мисалы, сүйлөшүүлөргө катышуу, презентацияларды өткөрүү, ишкер корреспонденция жүргүзүү, аткаруу үчүн зарыл көндүмдөрдү жана билгичтиктерди өнүктүрүү);
- 6) иш режиминин вариативдүүлүгүн (жекече жана топтук иш, аудиториялык жана үйлүк ишти айкаштыруу);

7) кесиптик багытталгандыкты;

8) көйгөйлүүлүктү (окуу материалдарынын дагы, окуу процессинин өзүнүн дагы).

Н.Исанов атындагы Кыргыз мамлекеттик курулуш, транспорт жана архитектура университетинде *долбоорлук-багытталган жана көйгөйлүк-багытталган окутуу* да ишке ашырылууда.

Көйгөйлүк-багытталган окутуу теориялык милдеттерди милдетке тийиштүү ар кандай билимдерди, ал кандай гана дисциплинага таандык болбосун, колдонуу аркылуу чечүүнү караштырат. Көйгөйлүк-багытталган окутуу окуу китептериндеги салттуу билимдер теориялык көйгөйлөрдү чечүү үчүн зарыл билимдер менен алмаштырылат дегенди туюнтат, бул жалпы билимдерден жаңы билимди түзүүгө жөндөмдүүлүккө өтүү.

Долбоорлук-багытталган окутуу көптөгөн дисциплиналарды синтездөөнүн базасында долбоорлоонун практикалык милдеттерин караштырат. Долбоорлук-багытталган окутуу салттуу окутулуучу курстар менен лабораториялык иштер лекциялар курсу менен коштолуучу долбоорлук иштер менен алмаштырыларын болжойт. Мындай окутуу концепциясы темалардын, лекциялар курстарынын жана долбоорлук иштин жүрүшүндө чечилүүчү көйгөйлүү милдеттердин диалектикалык өз ара байланыштуулугуна негизделген.

Долбоорлор усулу окуп жаткандардын өз алдынча аракеттеринин натыйжасында ал же бул көйгөйдү чечүүгө жана натыйжаларды милдеттүү түрдө презентациялоого жол берүүчү окуу-таанымдык ыкмалардын жыйындысын берет да, практикалык натыйжага так багытталган көйгөйлүк, изилдөөчүлүк, изденүүчүлүк усулдардын кеңири спектрин колдонууну болжойт.

Долбоордун үстүнөн топто бирге иштөө ар бирин өз күчү жетчү милдетти аткарууга гана эмес, ар бирин угуу, анын пикирин кабыл алуу же кабыл албоо, өз тандоосун аргументтөө (жүйөөлөштүрүү) зарыл болгон, башкача айтканда ар бири өз «Менин» көрсөткөн жамаатта бирге эмгектенүү көндүмдөрүнө үйрөнүүгө жол берет. Бирге иштешип, студенттер ар кыл социалдык ролдорду аткарышат: аткаруучунун, уюштуруучунун, эксперттин, изилдөөчүнүн, аларды өзүнө өлчөп көрүшөт, болочок иш ордундагы мүмкүн болчу кырдаалдарды репетициялашат. Ошентип, өз алдынча иш адистик боюнча билимдерди өздөштүрүү планында гана эмес, студенттердин квалификациялуу адистер катары калыптануусуна чет тилин кошуу боюнча алардын жеке жөндөмдүүлүктөрү менен мүмкүнчүлүктөрүн мобилизациялоо жаатында да индивидуалдаштырылат, аларды татаал көйгөйлүү кесиптик милдеттерди реалдуу бирге аракеттенүү кырдаалында аткарууга жана чечүүгө даярдайт.

Долбоорду ийгиликтүү аткаруу үчүн студент белгилүү бир интеллектуалдык, чыгармачылык, коммуникациялык билгичтиктерге ээ болууга тийиш: текст менен иштөө, башка тилдүү тексттеги башкы ойду ажыратуу, керектүү маалыматты издөө жүргүзүү, аны талдоо, жалпылоолорду жана тыянактарды жасоо, көйгөйдү чечүүнүн бир эмес, бир нече вариантын табуу, ар кыл маалыматтамалык материал менен иштөө.

Н.Исанов атындагы Кыргыз мамлекеттик курулуш, транспорт жана архитектура университетинде долбоорлук усулдардын төмөнкү түрлөрү колдонулат: *изилдөөчүлүк, маалыматтык жана чыгармачылык*, алар кесиптик чет тилине окутуунун шарттарына табигый жуурулушат.

Башка тилдүү коммуникациялык компетенттүүлүктүн калыптангандыгын текшерүү IELTS (International English Language Testing System, англис тили боюнча тесттердин эл аралык системасы) сертификациялык сынагы форматында жүзөгө ашырылат, ал башка тилдүү баарлашуу билимдери менен билгичтиктерин текшерүүнү көз карандысыз кылууга мүмкүндүк берет.

Болочок инженерлерди тилдик даярдоодо ЖОЖдун окутуучулары студенттерди башка тилдүү даярдоону жалпы өнүктүрүүгө да, окуп жаткандарда өзүн текшерүү жана өзүн баалоо көндүмдөрүн калыптандырууга да багытталган дидактикалык инструментарий активдүү колдонулат. Дидактикалык инструментарийдин негизги

компоненттери төмөнкүлөр болуп саналышат:

- эстетиктер – тапшырманын белгилүү бир түрүнө карата этаптык көрсөтмөлөр;
- рецептивдүү мүнөздөгү тапшырмаларды коштоочу комментарийлүү ачыкчтар, (кепти кабыл алуу менен байланышкан. Мисалы, окуу - графикалык символдордун, б.а. тамгалардын жардамы менен коддолгон кептик кабарлоону көрүмдүк кабыл алуу менен байланышкан кептик ишмердүүлүктүн рецептивдүү түрү), мында жооптун бир гана туура варианты мүмкүн;
- белгилүү бир ишти баалоо критерийлерин ага коюлуучу талаптарды кенен сыпаттоо менен чагылтуучу өзүн текшерүү барактары;
- өз ара текшерүү барактары, алар өзүнүн тайпалаштарынын иштерин сынчыл талдоону жүзөгө ашырууга көмөктөшөт, студенттер арасында пикирлер жана сунуштар алмашууну болжойт;
- студенттердин рефлексиялык жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүүгө багытталган рефлексиялуу анкеталар. Анкетадагы суроолор окуунун жана жетишилген натыйжалардын өзүмдүк тажрыйбасын талдоого жана аңдаштырууга жардамдашкыдай кылып тандалган жана түзүлгөн;
- программанын жаңы компоненттерин киргизүүдө колдонулуучу үйрөтүүчү анкеталар. Алардын майнаптуулугу аларда таанышуу этабында өздөштүрүү үчүн зарыл негизги маалымат кысылган түрдө берилгени менен аныкталат.

Саналып өткөн дидактикалык материалдарды колдонуу студенттерде өзүн текшерүү жана өзүн баалоо көндүмдөрүн өнүктүрүүнү; студенттердин өз алдынча ишинин натыйжаларын үзгүлтүксүз текшерүүнү; аларды иштердин ар кыл түрлөрүн аткаруу ыкмалары менен стратегияларына үйрөтүүнү камсыздайт.

Башка тилдүү баарлашууга үйрөтүү баарлашуу кырдаалын түзүү жолу менен жүзөгө ашырылат, мында студенттердин социалдык-ролдук жана инсандык-ролдук баарлашуу ишмердүүлүгүнө ээ болуу боюнча бирге аракеттенүүсү уюштурулат.

Социалдык-ролдук баарлашуу үчүн маектештер аткарышкан социалдык ролдор чоң мааниге ээ болот. Эгер баарлашуунун субъекти белгилүү бир социалдык ролду түшүнсө жана кабыл алса, анда баарлашуу когнитивдүү-эмоционалдык деңгээлде да, жүрүм-турумдук деңгээлде да ишке ашат.

Инсандык-ролдук баарлашуу жеке инсанды калыптандырууга жана өзгөртүүгө же ага топтук бирге аракеттенүү процессинде билимдердин жыйындысын кабарлоого багытталган. Мындай баарлашуу үчүн мүнөздүү белгилер алынган маалыматка байланыштуу таасирлер менен алмашуу, өзүмдүк пикирин же баасын билдирүү болуп саналат.

Бул технологияларды тандоо алар студенттерди башка тилдүү баарлашууга үйрөтүүгө мүмкүндүк беришкени, бирге аракеттенүүнүн бардык катышуучуларын активдүүлүккө чакырышканы, өз өлкөсүндөгү жана үйрөнүлүп жаткан тилдин өлкөсүндөгү баарлашуунун социомаданий кырдаалдарындагы окшошту жана айырмалууну салыштырууга үйрөтүшкөнү; үйрөнүлүп жаткан тилди ошол маданияттын ээлери менен баарлашуу жана бирге иштешүү каражаты катары колдонуу мүмкүндүгүн аңдоого жол беришкени, процесстин башка катышуучулары менен биргелешкен окуу ишмердүүлүгүнө көндүрүшкөнү менен шартталган.

Адабияттар:

1. Ким А.Б. Перспективы развития контроля качества обучения профессиональному английскому языку / А.Б. Ким, Р.И. Толбанова, О.Б. Шамина // Прикладная филология и инженерное образование: сб. науч. тр. 4.1. - Томск, Изд-во Томск, политехи, ин-та 2006. -С. 126-130.
2. Копылова В.В. Методика проектной работы на уроках английского языка /В.В. Копылова.- М: Дрофа, 2003. - 96 с.
3. Матвеев И.А. Исследовательский проект как средство организации самостоятельной работы студентов по профессиональному иностранному

языку//И.А. Матвеевко, З.Ж.Федоринова./ Прикладная: филология и инженерное образование: сб. науч. тр. Ч;. 1. - Томск: Изд-во: Томск, политехт ин-та, 2006: -С.85-93.

4. Сартбекова Н.К. Болочок инженердин коммуникациялык компетенттүүлүгүн калыптандыруу. Монография.-Б., 2012. -184 б.